

ความเป็นมาของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ซึ่งมีพืชเศรษฐกิจเป็นสินค้าออกที่สำคัญ การศึกษาที่เกี่ยวกับพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการวางแผนการพัฒนาการเกษตรของประเทศ ซึ่งรวมทั้งการวางแผนในการผลิตและการวางแผนทางการตลาดของพืชเศรษฐกิจชนิดต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความสามารถของเกษตรกรผู้ผลิต ตลอดจนสภาพของตลาดภายในประเทศและตลาดต่างประเทศ อันจะเป็นผลที่ก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศในแง่ของการพัฒนาเศรษฐกิจให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมยิ่งขึ้น การศึกษาในทิวนี้ได้มุ่งศึกษาพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเทศไทยคือ "ข้าวฟ่าง" โดยเน้นการศึกษาถึงความเหมาะสมของการผลิต โดยพิจารณาในแง่ของมูลค่าจากการลงทุนหรือการพิจารณาเปรียบเทียบต้นทุนและอัตราผลตอบแทนของข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีชาวกับพันธุ์ลูกผสมสีแดงที่เกษตรกรไทยได้ปลูกอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะถึงความเหมาะสมทั้งในด้านการลงทุนและการตลาดดังกล่าวข้างต้น อันจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

ข้าวฟ่างเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีการปลูกในประเทศไทยมากกว่า 20 ปี และในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ปริมาณการบริโภคข้าวฟ่างของโลกอยู่ในระดับ 65 ล้านตัน โดยมีการซื้อขายในตลาดโลกในอัตราปีละ 13 ล้านตัน ปริมาณการผลิตและการค้าข้าวฟ่างของโลกเกือบไม่มีการเคลื่อนไหวในแต่ละปี สำหรับสถานการณ์การผลิตข้าวฟ่างของประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 อยู่ในระดับ 236,000 - 370,000 ตัน โดยมีพื้นที่ปลูกประมาณ 1.5 - 1.7 ล้านไร่ และจะมีอัตราการเพิ่มผลผลิตประมาณร้อยละ 22 ต่อปี¹ เนื่องจากข้าวฟ่างเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญประเภทหนึ่งของโลก โดยเฉพาะในแง่ของอุตสาหกรรม

¹ณรงค์ศักดิ์ เลื่อนาธรรงค์, แนวทางและแผนพัฒนาข้าวฟ่าง (เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวโพดข้าวฟ่าง, 2528) หน้า 1.

อาหารสัตว์ ข้าวฟ่างเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอันดับสองของโลกรองจากข้าวโพด ในประเทศไทย ข้าวฟ่างที่นำออกขายต่างประเทศสามารถทำเงินตราต่างประเทศได้ปีละเกือบ 1,000 ล้านบาท¹ และถ้ามองแนวโน้มของข้าวฟ่างในตลาดโลกจะพบว่าความต้องการข้าวฟ่างในตลาดเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของจำนวนประชากรโลก ในขณะที่พื้นที่ทำการเกษตรลดน้อยลงประกอบทั้งอุตสาหกรรมอาหารสัตว์มีการขยายตัวมากขึ้นทุกปี ดังนั้น จึงมีความต้องการข้าวฟ่างซึ่งเป็นวัตถุดิบพื้นฐานที่สำคัญในการผลิตอาหารสัตว์เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่าเกษตรกรไทยไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการปลูกข้าวฟ่างเท่าที่ควร โดยถือว่าข้าวฟ่างเป็นเพียงพืชขึ้นรองซึ่งรองจากข้าวโพด การปลูกจะกระทำหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวโพด ทั้ง ๆ ที่ข้าวฟ่างมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับข้าวโพด โดยเฉพาะคุณค่าทางอาหารไม่แตกต่างจากข้าวโพด และยังทนต่อความแห้งแล้งได้ดีกว่าข้าวโพดอีกด้วย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะสาเหตุที่ว่า ข้าวฟ่างยังไม่มีราคาที่ดีพอเมื่อเทียบกับพืชชนิดอื่นจึงไม่จูงใจให้เกษตรกรทำการผลิตและเพิ่มผลผลิต ตลอดจนดูแลรักษาให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ เกษตรกรไทยนิยมปลูกข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาว ซึ่งไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดต่างประเทศ โดยเฉพาะตลาดในเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น ไต้หวัน สิงคโปร์ ที่มีความต้องการข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดงมากกว่า ด้วยสาเหตุที่ว่าข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาวของไทยมีสารแทนนิน (Tannin) อยู่ในปริมาณสูง ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสารที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของสัตว์ จึงทำให้ตลาดการค้าข้าวฟ่างในต่างประเทศของไทยค่อนข้างจะแคบ โดยมีผู้ซื้อข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาว คือ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งซื้อประมาณร้อยละ 80² ของปริมาณการส่งออกทั้งหมด ซึ่งการที่ตลาดข้าวฟ่างของประเทศไทยตกอยู่ที่ผู้น้อยรายนี้ นับว่ามีความเสี่ยงอย่างมาก เพราะถ้าประเทศเหล่านี้เลิกซื้อจากประเทศไทยก็จะเกิดปัญหาการส่งออกทันที อันจะเกิดผลเสียแก่เกษตรกรโดยตรง ดังจะพบว่าในช่วง 3 ปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ปริมาณการส่งออกลดลงในอัตราเฉลี่ยประมาณร้อยละ 15 ต่อปี คือ 0.289 0.228 0.214 ล้านตันตามลำดับ³ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศผู้ซื้อคือ ซาอุดีอาระเบีย ได้ลดการให้เงินช่วยเหลือแก่ผู้นำเข้า ประกอบกับราคาข้าวฟ่างไทยมีราคาลงขึ้น นอกจากนี้

¹ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, "ข้าวฟ่างพืชไร่ที่ควรส่งเสริม" ในวารสารเศรษฐกิจธนาคารกรุงเทพ จำกัด 6 (มิถุนายน 2526) : หน้า 348.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 349.

³ ณรงค์ศักดิ์ เลื่อนณรงค์, แนวทางและแผนพัฒนาข้าวฟ่าง, หน้า 2.

ยังมีปัญหาในเรื่องการควบคุมคุณภาพสินค้า เช่น ความไม่สะอาด และมาตรฐานต่าง ๆ เป็นต้น

สภาพการณ์ของความต้องการของตลาดโลก ปรากฏว่าส่วนใหญ่นิยมซื้อข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดงซึ่งมีสารแทนนินน้อยกว่าข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาว ดังจะเห็นได้จาก ผู้ผลิตข้าวฟ่างรายใหญ่ของโลกคือ ประเทศสหรัฐอเมริกา และอาร์เจนติน่า ต่างก็ผลิตข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดงกันแทบทั้งนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของตลาดโลก สำหรับประเทศไทยของเราในช่วง 3- 4 ปีที่แล้วมา หน่วยราชการและบริษัทเอกชน โดยเฉพาะบริษัทผู้ค้าเมล็ดพันธุ์ได้หันมาส่งเสริมให้มีการปลูกข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดงมากขึ้น โดยให้ปลูกทดแทนข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาวที่นิยมปลูกกันมานาน และในปี 2527 รัฐบาลได้ส่งเสริมให้เกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปลูกข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดงทดแทนมันสำปะหลังที่มีราคาตกต่ำ แต่อย่างไรก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่นิยมปลูกข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดงนี้ เนื่องจากยังไม่แน่ใจในเรื่องผลผลิตว่าจะสูงกว่าข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาวหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในเรื่องการรับซื้อของตลาดภายในประเทศไม่ค่อยจะแน่นอน จึงทำให้เกษตรกรลังเลที่จะปลูกข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดง

ฉะนั้น โดยสรุปปัญหาของการผลิตข้าวฟ่างของ เกษตรกรไทยที่สำคัญ ๆ ก็คือ

1. ปัญหาการเลือกปลูกข้าวฟ่างพันธุ์ที่เหมาะสม
2. ปัญหาปริมาณการผลิตของ เกษตรกรในการ เพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น
3. ปัญหาของการตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

ดังนั้นจากประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น จึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการวิเคราะห์เปรียบเทียบถึงความแตกต่างในด้านต้นทุนและผลตอบแทนจากการลงทุนปลูกข้าวฟ่างทั้งสองพันธุ์อันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปประกอบการพิจารณาวางแผนการส่งเสริมเกษตรกร เพื่อพัฒนาการเกษตรให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของตลาดและบรรลุผลในการวางแผนพัฒนา เศรษฐกิจของชาติโดยส่วนรวม นอกจากนี้ยังจะเป็นข้อมูลเพื่ออ้างอิงและสนับสนุนให้ผู้สนใจศึกษา เจ้าหน้าที่รัฐบาลที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัว เกษตรกรเองได้ทราบว่าข้าวฟ่างพันธุ์ใดเป็นพันธุ์ที่ให้ผลตอบแทนจากการลงทุนสูงสุด อีกทั้งจะเป็นการเสนอแนะแนวทางต่าง ๆ จากที่ได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการปลูกข้าวฟ่างของ เกษตรกรไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรและประเทศชาติโดยส่วนรวมอีกด้วย

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

วัตถุประสงค์ที่สำคัญในการศึกษาครั้งนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบต้นทุนและอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนในการปลูกข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาวยกัข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดง
2. เพื่อศึกษาถึงความเหมาะสมในแง่มุมต่าง ๆ เช่น ความต้องการของตลาดและความสามารถในการผลิตของเกษตรกรไทย
3. เพื่อศึกษาถึงความแตกต่าง ข้อดีข้อเสีย ตลอดจนลักษณะการเพาะปลูก รวมทั้งการใช้ปัจจัยการผลิตในการเพาะปลูกข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาวและข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดง
4. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไขในการส่งเสริมและพัฒนาการปลูกข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาว และพันธุ์ลูกผสมสีแดง

สมมติฐานในการศึกษา

1. ต้นทุนการปลูกข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสูงกว่าพันธุ์พื้นเมือง
2. ผลตอบแทนจากการลงทุนจากการปลูกข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสูงกว่าพันธุ์พื้นเมือง
3. ปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการปลูกข้าวฟ่างทั้งพันธุ์พื้นเมืองและพันธุ์ลูกผสมก็คือ การที่เกษตรกรขาดความรู้ในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้มีขอบเขตดังนี้

1. เน้นศึกษา เปรียบเทียบต้นทุนและอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนปลูกข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาวยกัพันธุ์ลูกผสมสีแดง
2. ศึกษาเฉพาะการเพาะปลูกในฤดูการเพาะปลูกปี 2527/28 เท่านั้น
3. ขอบเขตพื้นที่ทำการศึกษาคือได้พิจารณาเลือกพื้นที่ทำการศึกษาโดยเลือกจาก ตำบลธารเกษมและตำบลนายาว อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ทั้งนี้เนื่องจากว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งที่มีการปลูกข้าวฟ่างทั้งสองพันธุ์ และปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ เช่น ภูมิอากาศ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดิน จะได้มีลักษณะใกล้เคียงกันมาก พื้นที่ปลูกข้าวฟ่างในบริเวณ 2 ตำบลนี้ยังมีมากถึงเกือบ

ร้อยละ 80 ของพื้นที่ปลูกข้าวฟ่างทั้งหมดของอำเภอพระพรหมบาท นอกจากนี้ ในบริเวณอำเภอพระพรหมบาทยังเป็นที่ตั้งของบริษัทค้าเมล็ดพันธุ์ที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นบริษัทที่ได้นำเอาเมล็ดพันธุ์ข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดงมาทดลอง และส่งเสริมในการปลูกที่จังหวัดสระบุรีเป็นแห่งแรกในประเทศไทยอีกด้วย

4. ระยะเวลาที่ออกศึกษาภาคสนาม (Field Research) ได้ทำการรวบรวมเก็บข้อมูลในระหว่างเดือนมกราคม 2528 ถึงเดือนมีนาคม 2528 ซึ่งเป็นช่วงที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวและขายผลผลิตแล้ว

5. การศึกษาภาคสนามได้เน้นสำรวจเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกข้าวฟ่างมาไม่น้อยกว่า 2 ปี ซึ่งเป็นเกษตรกรผู้ปลูกข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาวและเกษตรกรผู้ปลูกข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดงเพื่อจำหน่ายในเขตการสำรวจเท่านั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุน ค่าใช้จ่าย ปริมาณการผลิต รายได้ วิธีการจำหน่าย ตลาด ตลอดจนกำไร ทั้งนี้เพื่อให้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ในบริเวณเดียวกัน

6. การศึกษาครั้งนี้จะศึกษาถึงลักษณะการเพาะปลูกตามลักษณะที่เหมาะสมในเชิงวิชาการและเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้าประกอบด้วย เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้นในเรื่องของสภาพการผลิตที่เหมาะสม

นอกจากนี้คำต่าง ๆ ต่อไปนี้ จะมีความหมายอยู่ภายในขอบเขตจำกัด เฉพาะเพื่อใช้ในวิทยานิพนธ์นี้เท่านั้น คือ

"ข้าวฟ่าง" หมายถึง ข้าวฟ่างเมล็ดที่ใช้ในการเลี้ยงสัตว์เท่านั้น ไม่รวมถึงข้าวฟ่างชนิดอื่น ๆ เช่น ข้าวฟ่างหญ้า ข้าวฟ่างหวาน ข้าวฟ่างไม้กวาด

"ข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมือง" หมายถึง ข้าวฟ่างเมล็ดสีขาว หรือข้าวฟ่างพันธุ์เอกการี (Hegari)

"ข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสม" หมายถึง ข้าวฟ่างเมล็ดสีแดงเป็นพันธุ์ลูกผสม ซึ่งนำมาจากต่างประเทศ

วิธีการศึกษา

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยรวบรวมจากแหล่งต่อไปนี้

1.1 จากการสังเกตการณ์สภาพทั่วไปของเกษตรกรที่ปลูกข้าวฟ่างโดยตรงและทางอ้อม

1.2 จากการสอบถามบริษัท ร้านค้าต่าง ๆ ที่จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวฟ่างในเขตอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี เพื่อหาข้อเท็จจริงทั่วไปเกี่ยวกับแหล่งที่ปลูกและราคาของข้าวฟ่าง

1.3 จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ปลูกข้าวฟ่างทั้งสองพันธุ์โดยตรง โดยอาศัยแบบสอบถามซึ่งได้แสดงไว้ในภาคผนวกเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์

เกษตรกรตัวอย่างจะคัดเลือกจากตำบลธารเกษมและตำบลนายาว อำเภอพระพุทธบาท โดยวิธีเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เกษตรกรต้องมีประสบการณ์ในการปลูกข้าวฟ่างไม่น้อยกว่า 2 ปี และในการเลือกตัวอย่างก็ได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของเกษตรตำบลทั้ง 2 ตำบล ว่าควรที่จะเลือกเกษตรกรผู้ปลูกข้าวฟ่างรายใดที่มีความรู้พอสมควรที่จะให้คำตอบเป็นที่น่าเชื่อถือได้ นอกจากนี้ ในการเลือกตัวอย่างก็ได้พยายามหาเกษตรกรรายที่มีการปลูกข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดงด้วย เนื่องจากว่ามีเกษตรกรที่ปลูกพันธุ์นี้อยู่น้อยราย ซึ่งถ้าใช้วิธีสุ่มตัวอย่างโดยทั่ว ๆ ไป อาจจะไม่พบเกษตรกรที่ปลูกข้าวฟ่างพันธุ์ลูกผสมสีแดงเลยก็ได้

2. รวบรวมข้อมูลจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยค้นคว้าและศึกษาจากเอกสาร หนังสือ และรายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวฟ่างโดยตรง ตลอดจนหนังสือ เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ได้อ้างอิงถึงตัวเลขและสถิติต่าง ๆ จากหน่วยงานและส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการค้าภายใน กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์ กรมศุลกากร กระทรวงการคลัง เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงความแตกต่างในลักษณะการเพาะปลูกและการใช้ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ในการปลูกข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาวและพันธุ์ลูกผสมสีแดง

2. ทำให้ทราบถึงต้นทุนและผลตอบแทนจากการลงทุนในการปลูกข้าวฟ่างพันธุ์พื้นเมืองสีขาวและพันธุ์ลูกผสมสีแดง ซึ่งเกษตรกรหรือผู้ที่สนใจจะได้ใช้เป็นข้อมูลในการพิจารณาว่าควรจะปลูกพันธุ์ใดดี เหมาะสม และให้ผลตอบแทนจากการลงทุนมากกว่า

3. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องใช้ในการพิจารณาวางนโยบายส่งเสริมการปลูกข้าวฟ่างให้แก่เกษตรกร เพื่อขยายการปลูกและเพิ่มผลผลิตให้เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย